

Bajonettliljor

– något för en pacifist?

Svärdslilja, spjutlilja och spikkclubba, farliga växter för en sann pacifist, för att inte tala om granatäpple eller bombmurkla (men den hör till svamparna). Bland de här vapenskramlade växterna finns också bajonettliljor, släktet *Sansevieria*.

Text och bild: MATTIAS IWARSSON

Bajonettliljorna är en grupp av enhjärtbladiga växter som numera i den moderna systematiken placeras i sparrisfamiljen. De har ständigt gröna blad och vita, starkt doftande, insektpollinerade blommor. I varma klimat växer de i parker och rabatter. Växten behöver knappt vattnas och växer ibland i täta bladårkrar.

En av de vanligaste och mest lättodlade prydnadsväxterna är svärmors tunga, *Sansevieria trifasciata*, som på senare tid fått ny efterfrågan mycket på grund av dess tålighet mot vanskötsel eller den kräver i alla fall mycket liten skötsel. I Sverige har vi den som krukväxt då den inte är hårdig utomhus. När vi reser söderut ser vi arten som prydnadsväxt utomhus i planteringar både i subtropiska och tropiska länder. I Svensk Kulturväxtdatabas, Skud, finns ett femtontal odlade sorter av svärmors tunga, flera med vitrandiga, variegerade blad. Den kanske mest avvikande har

Svärmors bandrosett.

korta blad i en flat rosett. Det är sorten 'Hahnii' vars svenska namn är svärmors bandrosett. Svärmors tunga ligger mig lite extra varmt om hjärtat då den har sitt ursprung i Kongo Kinsasa, där min fru och jag förlovade oss.

Pinnliljan

En annan välkänd art som förekommer i handeln är den mer pacifistiska pinnliljan, *S. cylindrica*, och kommer ursprungligen från grannlandet Angola. Arten uppvisar tydliga tecken på anpassningar att tåla verklig uttorkning. De släta, runda bladen kan rynka ihop sig och bli helt räfflade vid brist på vatten och då talar vi om torka i många månader. Det kan vara mycket förvånande att upptäcka att en hel del av de suckulenter som vi odlar i kruka, kommer från ganska regnrika områden i tropikerna. De växer då nästan alltid på berghällar med mycket tunt jordlager och kokas och steks i gassande sol som står i zenit nära ekvatorn. Snabbt kan där bli väldigt torrt på sådana ställen. Nederbörden rinner bort och värmen gör att fukten dunstar bort. Växtarter som man hittar på sådana ställen har ofta knölar, lökar eller suckulenta stammar och blad, anpassningar som gör dem tåliga mot uttorkning. Torrtiden i tropikerna kan också vara mycket olika lång, olika år på samma plats.

Dolkliljan

Även Carl von Linné kände till och odlade en art av *Sansevieria* fast han förde dem till släktet *Aloe* till att börja med. Den allt annat än pacifistiska arten dolklilja hade han i sitt orangeri i Uppsala under namnet: *Aloe hyacinthoides* var. *zeylanica*. Senare skapade han släktet *Aletris* dit han förde arten, men det nu giltiga vetenskapliga namnet är *Sansevieria zeylanica*. Dolklilja har smala, nästan runda, rännformiga blad vars spets är utdragen som en lång, smal dolkspets. Precis som det vetenskapliga namnet antyder kommer arten från Sri Lanka där den växer på torra klippor. Uppsala Botans exemplar har sitt ursprung i ett löst blad från Sigiriya-klippan insamlat under en resa ledd

Svärmors tunga 'Superba'.

»Det kan vara mycket förvånande att upptäcka att en hel del av de suckulenter som vi odlar i kruka, kommer från ganska regnrika områden i tropikerna.«

av Folke Fagerlind 1977. Bladet rotade sig och har förökats och blommat många gånger. Den har vita blommor med starkt parfumerad honungsdoft. De är så nektarrika att det ofta droppar smådroppar från blomställningarna.

Fiberbajonettlilja

Fiberbajonettlilja, *S. hyacinthoides* är en fjärde art med svenskt namn. Den kommer från området mellan Botswana och Sydafrika. Den har fibrer i bladen som används för att göra snören och papper av. Ja, vävarfåglarna använder dem för att bygga sina väldigt komplicerade bon. Bladen kan bli ganska stora och breda (60 cm höga och 8 cm breda, mer lika svärd än bajonett kan det tyckas) och gillas av bland annat noshörningar och faktiskt en del antiloper också.

De här vassa namnen med dolkar och bajonetter kommer sig säkert av att bladen har former som liknar svärd och långspetsade knivar. En annan detalj som inte ska glömmas bort är att en del arter har en tydligt avsatt bladkant. Den är ofta röd, i vissa fall skarpt röd, som blod.

Mer ovanliga arter

Min egen erfarenhet av ett par i Sverige sällsynt odlade bajonettliljesläktingar hänger ihop med en fantastisk forskningsresa jag gjorde 1978 tillsammans med kollegan Olof Ryding. Vi samlade växter till herbariet och

BILD: BLOMSTERFRÅMÅNDET

Dolklilja från Sri Lanka med dekorativa, långspetsade blad.

BILD: FLORADANIA MARKETING

Pinnliljan kommer från Angola. Den är svårodlad som krukväxt då bladen blir meterlånga och krukans lätt faller.

Fiberbajonettliljan växer ofta i täta mattor, här i busksavann i Kapama Game Reserve i nordöstra Sydafrika.

Sansevieria stuckyi med två blomställningar.

Frukten är ett orange bär.

► skickade också hem en del fröer och levande växter till Tropiska växthuset vid Uppsala universitets Linneanska trädgårdar. Vi hade insamlingstillstånd och samarbetade med Malawiska botanister. Under mer än två månader klättrade vi upp på Malawis berg. Det blev mer än 60 berg som besöktes från söder till norr i det 90 mil långa landet.

Första fyndet gjordes när vi tog oss upp i bergen på den östra sidan av Malawisjön till ett bergsområde som kallas Mangochi-bergen. Med bil kunde man ta sig en bit upp där vi hittade en dalgång med en fin trädgårds- och grönsaksodling med konstbevakning. Skogen var ganska gles och på 1 100 meters höjd upptäckte vi den extremt kraftiga *Sansevieria stuckyi* (som saknar svenskt namn) med flera cm tjocka och meterhöga blad. De kan faktiskt bli två meter höga. Alla bajonettliljearter växer med underjordiska stammar och skickar upp skott med rosetter av flera blad som ofta står rakt upp med ett märkligt styvt utseende.

Vi odlade den i många år innan den blommade för första gången och sedan dess har det inte blivit många chanser att få uppleva detta fantastiska skådespel igen. Blomskottet kan bli halvmeterhøgt med en

boll av blommor, var och en upp till 12 cm lång. Vita till violetta, doftande blommor med lång blompip pollineras av nattfjärilar av typen svärmare som kan ha dm-lång sugsnabel och komma åt nektar som produceras vid basen av kronan.

Ytterligare en art

Mot slutet av vår expedition i Malawi gjorde vi en tre veckors resa till norra delen av landet. Ungefär halvvägs stannade vi vid ett berg en bit ifrån staden Mzuzu som heter Kandoliberget. Där fick vi också klättra upp, en tuff vandring som ändå lönades med att vi fann ännu en art av bajonettlilja, *Sansevieria kirkii* (också den utan svenskt namn). Det var en art som i mycket liknade fiberbajonettlilja med breda rödkantade blad. Den har också blommat bara några få gånger. Det verkar som de här båda arterna samlar näring i flera år innan det kommer blomställningar. *S. kirkii* är minst lika häftig som *S. stuckyi* med en blomställning som en cylinder.

Blompipen är ungefär lika lång som på *S. stuckyi* och man kan förvänta samma typ av pollinatörer i naturen. Bladen på *S. kirkii* liknar fiberbajonettliljans platta och breda men den senare arten har mycket kortare blompip, endast 2–3 cm lång.

Att odla bajonettliljor

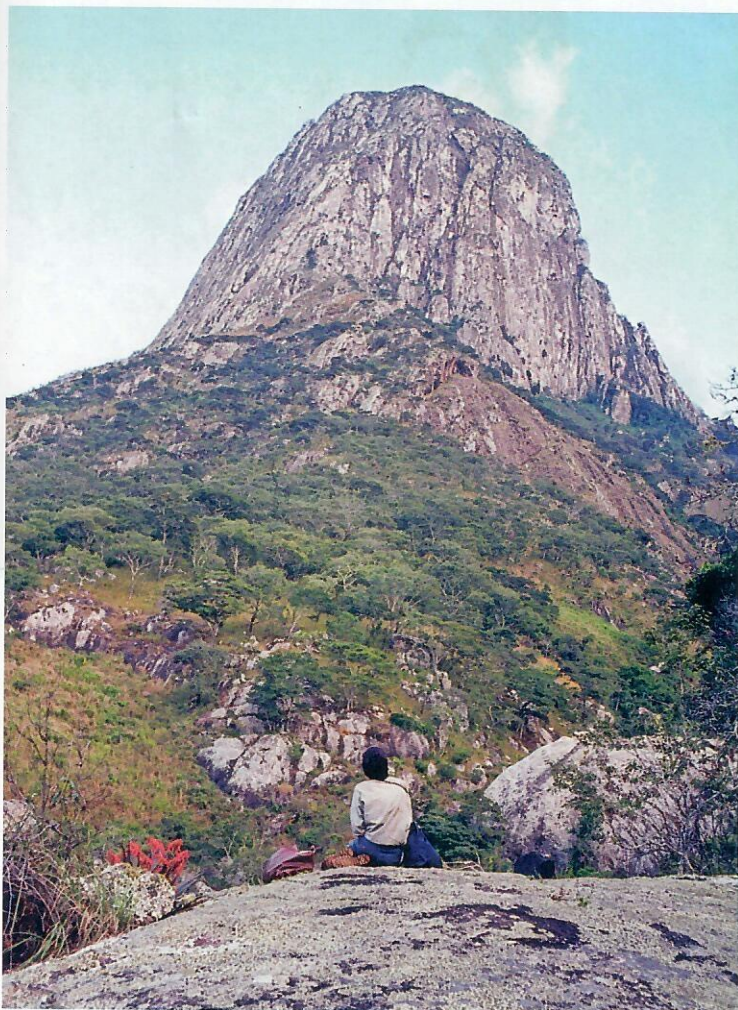
Hur ska man odla de här växterna? Ja det finns en del praktiska problem. Börja inte med en jättstor kruka utan träng hellre ner jordstammen och öka krukstorleken vartefter den tillväxer. Lägg en stor sten i botten för att krukans inte ska vicka. Helst plastkruka för lerkrukor brukar jordstammen kunna spräcka efter en tid. Med jämna mellanrum (två gånger om året) får man ta upp hela rotklumpen ur krukans och kolla hur mycket jordstammarna vuxit till. Det gäller att hela tiden ta bort de tjocka, orangefärgade korvar av jordstammar som trycker i sidled och upp ur krukans. Som med de flesta krukväxter får det aldrig bli vatten stående på fatet. För mycket vatten kan de ruttna och faktiskt dö av. Har man ytterkruka rekommenderar jag att ha ett lager lecakulor under krukans för att lättare upptäcka stående vatten. Ju mer ljus desto större chans till blomning, men de bränns också fult om de står i direkt solljus under våren och sommaren. Om

Sansevieria stuckyi. Alla knoppar blommar endast en natt och skrupnar på morgonen. Denna växt har upp till 12 cm lång blompip.

Sansevieria kirkii med platta, breda blad och cylindrisk blomställning. Arten växer på 1100 m ö h i Kandolibergen i norra Malawi.

Läs mer:

- Afrikansk namndatabas: <http://www.ville-ge.ch/musinfo/bd/cjb/africa/recherche.php>
- Art-nörd på släktet Sansevieria. <http://www.sanseverix.com/>
- *Sansevieria hyacinthoides* <http://pza.sanbi.org/plants/search/advanced?name=sansevieria>
- Sandhall, Å. & Swenson, U. 2000. Växter från varma länder. Interpublishing

man hela tiden skär bort blad och kortar in jordstammar kan det dröja länge innan blomning. Normalt kan det säkert ta tio år till första blomning för vissa arter om man börjar med en liten stickling. Ja, det ska också gå att föröka bajonettliljor genom att skära bladen i cirka 3 cm långa bitar tvärs över (med vass kniv mot glasskiva) och sätta sticklingarna lite lutande i väl genomfuktad sticklingsjord (hälften sand och hälften torv) och vänta i en till två månader. Jorden ska hållas fuktig underifrån. Det är en metod för att få många nya plantor av ett blad. Växterna behöver jämn, svag gödsling året om.

Varför ska man odla bajonettliljor? De är nästan de tåligaste växterna. Ett kvarglömt blad kan ligga ett halvt år utan vatten och har då ofta utvecklat kraftiga rotanlag på bladets snittyta. Åk bort någon månad och kom tillbaka och upptäck att de kanske har gått i blom medan du var borta.

En annan anledning är också för att med händerna kunna känna på de runda arterna, som har en mycket skön ytstruktur. Det gäller särskilt pinnlilja. Dess släta hud är ljuvligt mjuk att hålla i. ☼

Så här ser bergen i Malawi ut. De kallas för Inselberg och ser ut som pelare med en kupol längst upp och det är kärnan som finns kvar när resten eroderat bort. I förgrunden Olof Ryding funderande på om berget skulle gå att bestiga. Vi klarade det, säger Mattias Iwarsson.

En slänt på ett malawiskt berg med en mycket tunn jordskorpa. Det är i sådana miljöer som bajonettliljorna ofta växer i vilt tillstånd.

